

PASTORAČNÉ SPREVÁDZANIE HĽADAJÚCICH VIERU V STOPÁCH SV. CYRILA A METODA

Pastoral Guidance of Those Seeking Faith in the Footsteps of Sts. Cyril and Methodius

Michal Hospodár

DOI: 10.17846/CL.2025.18.1.154-162

Abstract: HOSPODÁR, Michal. *Pastoral Guidance of Those Seeking Faith in the Footsteps of Sts. Cyril and Methodius*. In postmodern society, a culture of religious indifference is on the rise. Religious faith is no longer regarded as an essential life value worth striving for. This paper emphasizes the significance of the Christian faith, which in the historical context of Central European countries is closely tied to the mission of Saints Constantine-Cyril and Methodius. It examines the causes behind the current decline in the practice of faith and offers pastoral suggestions to address this trend. The most critical means for overcoming this state appears to be fostering dialogue between faith and unbelief. The search for God is a complex process that requires not only human effort but also God's accompanying grace and cooperation. It is based on the perspective that the search for God is a human dignity, not a limitation. The article does not hide the obstacles to the acceptance of faith by people in contemporary digital culture. These are mainly excessive intellectualism, a lack of personal humility to accept someone higher than oneself (God), and a hectic lifestyle focused on consumption. Encouragingly, dialogue between believers, non-believers, and seekers is possible and has proven to be fruitful in pastoral efforts.

Keywords: *Faith, God, Man, Pastoral mentality, Statistics*

Je to poznanie i nadpoznanie,
pre každého má inú mieru
a iba vzťahom lásky, pritúlení k Bohu
máme pravú vieru! (Tóth 2013, 5)

Úvod

Krajiny v strednej Európe, medzi ktoré patrí aj Slovensko, sa nachádzajú niečo vyše 30 rokov od pádu komunistickej totality. Počas toho obdobia v nich neustále prebieha proces budovania spoločnosti v liberálnej demokracii (Kobylarek 2020, 5-12; Králik 2015, 183-189), kde je náboženská sloboda súčasťou právneho štátu *de facto*, nielen *de iure*, ako to bolo deklarované v totalitnej ére. Práve kvôli aktuálnej slobode viery a náboženského vyznania je potrebné umne prehodnocovať pastoračné modely a prístup pastierov Cirkvi z totalitnej minulosti k rastúcemu počtu ľahostajných kresťanov a tzv. hľadajúcich (Krogmann et al. 2023, 78-91; Maturkanič et al. 2023a, 58-72). Dnes je totiž otvorený ideologický nepriateľ viery nahradený maskovaným a prefikáňm

spôsobom, v ktorom sa otázka viery zľahčuje či zosmiešňuje a sofistikovane sa dáva na perifériu života.

Kto je veriaci? Čo je to vlastne viera? Ako sa život veriaceho má odlišovať od života ateistu? Tieto a podobné otázky sa natískajú s neodolateľnou potrebou hľadať na ne primerané odpovede v súčasných podmienkach. Viera je totiž živá skutočnosť v srdci človeka, nemôže byť raz a navždy vyriešená v živote jednotlivcov či akéhokoľvek spoločenstva. Navyše, ako sme už naznačili, popri politických sa menia aj filozoficko-psychologické kontexty života spoločnosti (Jiříštová – Medzihradský 2023, 812; Plašienková 2020, 505-510), čo s určitostí vplýva na stav náboženskej viery (Krupa 2023, 23-39; Krupa 2024, 1-15). Historické pozadie západného pozitivizmu (skúma iba to, čo je dokázateľné empiricky) a najmä nedávneho bojovného ateizmu (popiera existenciu Boha), násilne implementovaného krajinám tzv. sovietskeho bloku, je už reliktom. Na druhej strane súčasná kultúra bezbrehého konzumizmu u bohatých vyvoláva odmietanie praktizovania náboženstva ako prekážku vlastnej pohodlnosti. Článok reflektuje otázku hľadania Boha z pastoračného aspektu a ponúka aj praktické usmernenia k prekonaniu kultúry ľahostajnosti.

Cyrilo-metodská stopa viery

Ako je známe zo spisu *Život Konštantína*,¹ veľkomoravské knieža Rastislav († po r. 870) sa po predchádzajúcom neúspechu latinských misionárov obrátil na byzantského cisára Michala III. s prosbou, aby poslal na územie Veľkej Moravy vierozvestcov (por. ŽK XIV.). Konštantín a Metod prijali poverenie cisára i konštantínopolského patriarchu, ktoré zmenilo ich život, ale aj život starých Slovanov. Prišli na územie Veľkej Moravy s láskou Kristovou a preto našli pochopenie u miestnych obyvateľov a ich nábožensko-kultúrna misia v kontinuite ďalších storočí splnila všetky očakávania (Hetényi – Ivanič 2021; Krupa et al. 2023, 199-208). Časť bádateľov predpokladá, že svätí bratia priniesli a šírili na Veľkej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho a ďalšie prvky východného modelu kresťanstva (Ivanič 2024, 55-57; Marincák 2005, 61; Škoviera 2010, 194-197). Súčasne sa pri útokoch zo strany neprijateľov a problematickom výklade cirkevnej právomoci obrátili priamo na Apoštolský stolec v Ríme, a tým jednoznačne deklarovali svoju katolicitu. Vtedajší rímsky pápež Hadrián II. († r. 872) schválil staroslovienskú liturgiu a ich evanjelizačný model postavený na jasnosti a zrozumiteľnosti. Veľká Morava sa mala stať ríšou stredy, teda ani východná ani západná, ale slovanská. Mala byť mostom medzi východom a západom (Judák et al. 2022, 40-52). Za takýto model Cirkvi sa modlil Konštantín-Cyrl na smrteľnej posteli: „(Pane, Bože môj,) vypočuj moje modlitby a zachovaj verné ti stádo... Znič trojjazyčný blud a zveľaď svoju Cirkev množstvom a všetkých spoj v jednote ducha a urob znamenitým ľudom, rovnako zmýšľajúcim o pravej viere a o správnom vyznaní a vry do ich srdíc slovo tvojho prijatia za synov“ (ŽK XVIII.).

Spiritualita, ktorú žili sv. Cyril a Metod vo svojej súčasnosti, je živá a perspektívna aj dnes (Ivanič – Hetényi 2017, 27-34; Šuráb et al. 2024, 126-139). Jej korene sú spoločné pre východ aj západ, ale predsa tak, ako medzi jednotlivými národmi vidíme ich špecifiká, rovnako by sme mali charakterizovať aj špecifiká východnej a západnej spirituality. Jej dôležitosť a význam vyplýva z jej predmetu, t. j. z nadprirodzenej dokonalosti. Budovať kresťanskú dokonalosť znamená vytvárať konkrétny model vnútornej práce, ktorý je schopný usmerniť snahu a úsilie duše. Pokiaľ západný model je skôr teoreticko-filozofický, východný je charakterizovaný prežívaním a emotívnosťou. Slovanské národy z citového hľadiska sa viac zhodujú s východnými národmi a spájajú ich sklony

¹ *Život Konštantína* (ďalej ŽK) je najstarším prameňom o cyrilo-metodskej misii. Jeho autorstvo sa pripisuje žiakovi solúnskych bratov Klimentovi Ochridskému (*Žitije Konstantina/Život Konstantinův* 2010, 38-95).

k poézii, spevu, hudbe, mysleniu a táto duchovná vlastnosť vnikla aj do cirkevného života, ktorého vonkajší prejav sa odráža práve v obrade. V západnom (rímskom) obrade sa naopak prejavuje prísnosť, determinovanosť a praktickosť. Oveľa menej je tu priestor pre citové rozptýlenie ľudského ducha, ktoré prevláda vo východnom obrade. Zdá sa, že na území Slovenska sme práve v rozmedzí, kde sa tieto dva modely prelínajú.

Hodnota viery a jej integrita

Ak chceme hovoriť o pastoračných impulzoch voči hľadajúcim a neveriacim v kontexte cyrilo-metodskej misie (Maturkanič et al. 2022, 161-176; Hlad 2021, 176-190), tak si najprv v krátkosti načrtneme hodnotu biblickej viery. Celé (biblické) zjavenie je vyjadrením záujmu Boha o slobodné prílnutie človeka k nemu vo viere a o nasmerovanie života podľa Božích zákonov. Tento záujem vyvrcholuje v Ježišovi Kristovi, ktorý je obrazom neviditeľného Boha (por. Kol 1,15). V Ježišom pohľade je hodnota viery taká veľká, že sa nedá s ničím iným porovnať. Viera je nosnou podmienujúcou spásy: „Kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený. Kto však neuverí, už je odsúdený“ (Mk 16,16). Proces budovania osobnej viery sa začína stretnutím, ktoré označujeme ako úkon viery. Potvrdil to rímsky pápež Benedikt XVI. (1927 – 2022) vo svojej prvej encyklike: „Na začiatku toho, že je niekto kresťanom, nestojí etické rozhodnutie alebo veľkolepá myšlienka, ale skôr stretnutie sa s udalosťou, s osobou, ktorá ponúka celkom nový horizont a tým aj zásadné smerovanie“ (Benedikt XVI., 1). Na tajomné Božie pôsobenie odpovedá človek súhlasom svojho rozumu i vôle, to znamená už spomenutým úkonom viery. Alebo, ako učí Katechizmus Katolíckej cirkvi: „Viera je predovšetkým osobným primknutím sa človeka k Bohu; súčasne a neoddeliteľne je slobodným súhlasom s celou pravdou, ktorú Boh zjavil“ (KKC, 150). Teologicky je viera darom Božím, milosťou a súčasne slobodnou spoluprácou človeka s týmto darom. Teodoros Veľký vo svojom 47. poučení hovorí: „Skutočná viera rodí Božiu bázeň. Božia bázeň nás učí dodržiavať prikázania. [...]“ (Palmer et al. 1990, 22).

Kresťanská viera nestojí nikdy osamotene, ale má integrujúci charakter (Dedová – Baník 2021, 60-69; Kohútová et al. 2021, 307-321). Totiž uveriť v kresťanskom zmysle, znamená súčasne uveriť v Boha-Lásku, lebo ako tvrdí apoštol sv. Ján: „Boh je láska (ἀγάπη)“ (1 Jn 4,16). Táto Božia láska, rozlievajúca sa ako mocný prúd v ľudských srdciach, je súčasne dôvodom neklamnej nádeje (por. Rim 5,5). Dôkazom sily Božej lásky a potvrdením celej kresťanskej viery je Kristovo zmŕtvychvstanie. Viera vo vzkrieseného Krista patrí k podstate apoštolského kázania, ako o tom svedčia na mnohých miestach novozákonné Skutky apoštolov. Na pochybnosti ohľadom vzkriesenia u niektorých Korintánov reagoval apoštol Pavol principiálnym konštatovaním: „Ak však Kristus nevstal z mŕtvych, potom je márne kázanie a márna je i vaša viera“ (1 Kor 15,14). Z toho vyplýva, že všetky tri božské čnosti úzko súvisia, vzájomne sa prelínajú a potvrdzujú. Kde by chýbala viera, chýba by aj nadprirodzená láska aj nádej. Naopak, kde je prítomná živá viera, nutne disponuje človeka k agapickej láske a nádeji. Živá viera je totiž „činná skrze lásku“ (Gal 5,6).

Dialóg medzi vierou a nevierou

Dialóg medzi predstaviteľmi náboženskej viery a neviery nezačal dnes, ale je súčasťou histórie ľudstva. Ako taký je možný a potrebný aj v súčasnej dobe. Ak sa vedie poctivo, možno od neho očakávať primerané ovocie. Základom takého dialógu je úsilie poznať pravdu. Prvé pokusy takéhoto dialógu v modernej dobe zo strany Cirkvi sa ukázali aj v tzv. Nádvorciach hľadajúcich, iniciovaných a organizovaných Pápežskou radou pre kultúru (Pápežská rada pre kultúru 2005).

Nádvorie hľadajúcich sa usiluje reflektovať dôležité spoločenské otázky z pohľadu veriaceho i neveriaceho a vytvoriť k nim diskusiu. Aby bol naznačený dialóg prínosný, potrebné je najprv vymedziť obidva tábory, resp. ich východiskové pozície. Načrtáva ich Ladislav Hučko vo svojej knihe o viere:

Neveriaci:

- Neviera spôsobená neznalosťou, neprítomnosťou náboženskej výchovy, ale hľadajúci.
- Neviera spôsobená ľahostajnosťou a nezaujmom.
- Neviera spôsobená pokrivenou a falošnou znalosťou viery.
- Neviera spôsobená nejakou traumou, zlými skúsenosťami s veriacimi.
- Neviera spôsobená vlastnými nedostatkami, hriechom, hriešnymi sklonmi – nehľadajúci.
- „Presvedčený“ a bojovný ateista... i tých môže byť viac druhov.

Veriaci:

- Boh asi existuje, ale nič sa z toho nevyvodzuje pre osobný život. Žije sa, ako by nebol. Praktický materialista.
- Boh existuje, ale iba ako niečo, čo na nás dohliada a trestá nás. Je potrebné mu niečo dať (nejakú modlitbičku, ísť niekedy do kostola...) a to stačí. Praktický pohan.
- Boh existuje, plnia sa všetky náboženské povinnosti, koná sa niekedy i pokánie, ale nad ním sa veľmi nezamýšľa. Žije v praktickom živote väčšinou ako ostatní okolo neho.
- Boh existuje a osobne miluje každého. Človek preto hľadá jeho tvár, osobný kontakt s ním, ktorý je Láska, ale zostáva to iba na súkromnej úrovni. Kresťan žijúci svoje kresťanstvo väčšinou len v osobnej rovine.
- Boh je Láska a miluje všetkých, dal svoj život za každého človeka. Preto i veriaci má milovať svojich blížnych... pomáhať a šíriť jeho radostné posolstvo. Kresťan žijúci svoje kresťanstvo i na spoločenskej rovine (Hučko 2016, 12-13).

Správne vedený dialóg nedáva hotové recepty, ale vedie aj k samostatnému uvažovaniu a rozhodovaniu a vyžaduje to (Kondrla 2016, 117-128). Nie je dobré, keď sa zo strany veriacich podávajú iba hotové postupy, ktorými sa treba riadiť, ale im nerozumieme, neuvažujeme nad nimi, nepýtame sa. K tomu si hľadajúci človek nevytvorí živý vzťah. Chýba tam potom existenciálny rozmer viery, niečo, na čom aj sám spolupracoval, s čím sa stotožnil.

V pastoračnej praxi a službe je potrebné zachovať diferencovaný prístup k ľuďom, t. j. iný k ľuďom hľadajúcim Boha – informácia, alebo pred-evanjelizácia; iný k tradičným veriacim – iniciácia; iný k aktívnym veriacim – sprevádzanie; iný k najbližším spolupracovníkom – misia, misijné poslanie (Galis 2009, 45).

Hľadanie Boha je veľkosťou človeka

Potreba Boha a jeho hľadanie sú hlboko vstepené do ľudskej prirodzenosti. Potvrdzujú to celé dejiny ľudstva. Napr. moderná archeológia pri svojich objavoch takmer vždy nachádza aj kultové budovy a predmety náboženskej povahy, zachovali sa staré literárne diela s jasným náboženským obsahom atď. Hoci tieto formy vyjadrenia môžu obsahovať nejasnosti, sú také univerzálne, že človeka možno nazvať náboženskou bytosťou (por. KKC, 28).

Autentickou predohrou k osobnej zrelej viere je hľadanie Boha. Ide o tzv. *prvé* hľadanie na rozdiel od trvalého hľadania Pánovej tváre, vlastného aj veriacim. Toto prvé hľadanie treba vzbudzovať a podporovať u každého človeka, lebo každý z prirodzenosti nosí v sebe zameranie na Boha. Hľadajúci je ten, kto má podnet a príležitosť zamýšľať sa nad otázkami zmyslu svojho bytia, života, nad svojou existenciou v prítomnosti i záhadou večnosti (Adam – Trstenský 2024, 53-67; Kovaleva – Plašienková 2022, 332-340). Autonómia, na ktorej si súčasný človek tak zakladá, je dôsledkom odmietnutia Boha. Toto odmietnutie súvisí so slobodou. Stvoriteľ dal človeku slobodu ako dar, ale súčasne aj ako zodpovednosť (Roubalová et al. 2022, 148-159). Neprijatie slobody v rozmere zodpovednosti má katastrofálne dôsledky pre život i pre večnosť. Tak ako je prirodzené pre ľudskú osobu hľadanie Boha, je súčasne možné aj jeho popretie. Človek môže, ale nemusí vyvinúť primerané úsilie vedúce k náboženskej viere. Nakoniec ešte raz zdôraznime, že aj veriaci je v neustálom procese hľadania Pánovej tváre, jeho tajomstva, lásky, vzťahu... (por. Ž 27,8).

Ak si súčasná dospelá populácia namýšľa, že problém viery sa jej netýka, lebo žije vo vysokom stupni rozvinutej techniky a informatizácie, tak sa mylí. Technický pokrok nemá slúžiť na popretie či zahmlievanie viery v Boha, ale na jeho oslavu a hľadanie Pravdy (por. Jn 14,6). Cirkev vyznáva, že sú dve cesty hľadania Boha: cesta prirodzeného ľudského rozumu a cesta zjavenia. Pápež Pavol VI. (1897–1978) už pred polstoročím skonštatoval, že ani jednou cestou nie je také ľahké dospieť k náboženskému vzťahu, teda k viere (Pavol VI. 1991, 44). V modernej dobe sa tieto ťažkosti ešte zväčšili. Človek, zaujatý často len vonkajším svetom, akoby sa neodvážil vnímať vnútornú túžbu po transcendentných hodnotách (Rychnová et al. 2022, 503-515; Akimjak et al. 2022, 47-54). Preto je potrebné v pastoračnej praxi využívať vhodné príležitosti na vzbudenie túžby po Bohu a tiež pomáhať odstraňovať pochybnosti na ceste viery a to rôznymi spôsobmi (Judák et al. 2023, 514-525). Pochybnosti na ceste hľadania Boha sú znakom rastu. Viera nie je iba výplod ľudskej fantázie ani intelektuálnej reflexie. Je to predovšetkým dar Boží. Preto sa treba aj modliť za prijatie viery, čiže zdarného hľadania Boha (Hlad 2021, 125-150).

Prekážky na ceste k viere

V tejto časti sa pokúsime zhrnúť hlavné prekážky, ktoré stoja na ceste viery súčasnému človeku. O vzťahu viery a rozumu sa už veľa povedalo. Rozum, ktorým človek nachádza poznanie pravdy, je Božím darom, i viera je Božím darom. Obidva sú ako dve krídla, ktoré povznášajú ľudský um ku kontemplácii pravdy (Ján Pavol II. 1998). Človek je zodpovedný za náležité používanie svojho intelektu. Poctivé filozofické bádanie je širokou platformou pre dialóg s hľadajúcimi. Prehnaný intelektualistický prístup vytvára bariéru na prijatie náboženského tajomstva. Americký evanjelizačný film *God's not dead*² predstavuje práve takýto odmietavý intelektualistický prístup k Bohu v konfrontácii s úprimným postojom hľadania, verifikovaným životným svedectvom nájdenia Boha. Námet filmu bol inšpirovaný viacerými prípadmi, kedy boli študenti a zamestnanci niektorých univerzít v USA zaznávaní pre svoju vieru. Záver filmu jasne ukazuje prednosť poctivého prístupu k existenciálnym otázkam života u študenta oproti nadutej intelektuálnej prednosti svojho neveriaceho profesora.

Viera v Boha je nerozlučne spätá so životom v spoločenstve – v Cirkvi (Maturkanič et al. 2023b, 20-32; Kondrla et al. 2022, 160-169). Odvolávanie sa na nejaký omyl v učení Cirkvi a jej stotožnenie s bežnou inštitúciou je ďalšou možnou prekážkou. Cirkev je v očiach bežných ľudí nepotrebná. Neveriaceho človeka pohoršuje samotný *fakt* Cirkvi. Toto pohoršenie, ktoré vyplýva z nepochopenia podstaty Cirkvi, nemožno odstrániť a iste bude trvať až do konca sveta.

² Film vznikol v roku 2014 v produkcii spoločnosti Pure Flix a režíroval ho Harold Cronk.

Nedostatok pokory – uznať, že je tu i ktosi vyšší (Boh), ako som ja sám. Kto sa príliš spolieha na svoju vlastnú veľkosť, umenšuje Božie pôsobenie vo svojom živote (Máhrík et al. 2024, 34-43).

Ďalšou možnou prekážkou pri praktizovaní náboženstva je hektické tempo života a hlučnosť sveta. Tieto vonkajšie okolnosti často oberajú človeka o priestor, v ktorom by mohol počuť Boží hlas. Vonkajšie ticho je predpokladom vnútorného stíšenia. To vytvára priestor na modlitbu a uctievanie Boha.

Napokon je tu i pocit zahanbenia pred inými zmeniť svoj doterajší životný pohľad, svoj svetonázor. Prílišný ľudský ohľad niečo zásadné v sebe zmeniť je prekážkou Božej milosti a jej spásneho pôsobenia. Na druhej strane úprimné obrátenie napr. nejakých celebrit k Bohu prirodzene vyvoláva údiv verejnosti, vyvoláva otázniky a je samo o sebe evanjelizačným impulzom pre hľadajúcich.

Záver

Poslaním Cirkvi nie je zabrániť prebiehajúcej kultúrnej transformácii, ale zaistiť odovzdávanie viery v Krista v kultúrach, ktoré sa nachádzajú uprostred tejto transformácie (Viglaský – Tóthová 2024, 242-254; Fiľa et al. 2024, 231-241). Otvorenosť ducha, ktorý neustále túži lietať, ktorý sa chce povzniesť nad bežné situácie, priblížiť sa k nim, ale tiež sa dokáže od nich odlepiť, to je predpoklad viery (Hučko 2016, 83).

Dialóg s neveriacimi a pastoračia neveriacich majú za cieľ odpovedať na dvojaké poslanie, ktoré Kristus zveril Cirkvi: „Chodte do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému stvoreniu“ (Mk 16,15) a „učte všetky národy“ (Mt 28,19).

Odobzdávanie viery v pastoračnom teréne má začať v rodinách. Tu je prvé pole pôsobnosti rodičov, ktorí sú zodpovední za život viery svojich detí. Pritom netreba opomenúť, že viera vzniká iba tam, kde je dovolené pôsobeniu Božej milosti (por. Jn 6,43). Ak niekto nežije svoj život s Bohom, nemôžeme obviňovať Boha, žeby mu nedal milosť. Boh ponúka svoju milosť každému a pritom rešpektuje ľudskú slobodu. Dôkazom toho sú evanjeliá, v ktorých Ježiš nikdy „neznásilňuje“ slobodu človeka, iba mu venuje pozvanie alebo napomenutie. „Akékoľvek hľadanie Boha mimo modlitbu je už v princípe ateistické“ (Joly 1967, 48). Modlitba je otvorenie okien duše pre Božie svetlo.

„Čo však najviac napomáha zjavovať Božiu prítomnosť, je bratská láska veriacich, jednomyseľne spolupracujúcich za vieru blahozvesti a slúžiacich za znamenie jednoty“ (Gaudium et spes, 21). Svedectvo vzájomnej úprimnej lásky je najpresvedčivejším argumentom, ktorý môžu kresťania ponúknuť ako dôkaz o existencii Boha a to v rôznych aspektoch humanitného smerovania (Hamarová et al. 2024, 138-146; Kondrla et al. 2023, 142-155).

REFERENCES

- Adam, Anton – Trstenský, František. 2024. Missions in an Anthropological Context. In *Acta Missiologica* 18/2, 53-67.
- Akimjak, Amantius – Hlad, Lubomír – Datelinka, Anton. 2022. In Kierkegaard's reading of reality. In *XLinguae* 15/1, 47-54.
- Benedikt XVI. 2006. *Deus caritas est*. Trnava.
- Dedová, Mária – Baník, Gabriel. 2021. Adaptation to Cancer in the Context of Spirituality. In *Spirituality Studie* 7/2, 60-69.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. 2008. Trnava.

- Fila, Milan – Tóthová, Veronika – Gulacsi, Laszlo – Al-Adwan, Ahmad Samed – Králik, Roman. 2024. Infuence of External and Internal Factors on Human Direction. In *Acta Missiologica* 18/2, 231-241.
- Galis, Tomáš. 2009. Realizácia Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007–2013 cez pastoračné projekty v kontexte výsledkov analýz religiozity katolíkov na Slovensku [Implementation of the Pastoral Plan of the Catholic Church in Slovakia 2007–2013 through pastoral projects in the context of the results of analyses of the religiosity of Catholics in Slovakia]. In *Teologický časopis* [Theological magazine] 7/1, 45.
- Hamarová, Mariana – Minarovičová, Katarína – Rac, Ivan – Leka, Klodiana – Akimjak, Amantius. 2024. The similarity of attitudes and actions of Vincent de Paul and Louise de Marillac: selected aspects of person-centred care during a period of counselling in a hospital environment. In *Acta Missiologica* 18/1, 138-146.
- Hetényi, Martin – Ivanič, Peter. 2021. The Contribution of Ss. Cyril and Methodius to Culture and Religion. In *Religions* 12/6, 417.
- Hlad, Lubomír. 2021. Homília Mons. Viliama Judáka prednesená na púti pri príležitosti slávnosti sv. Cyrila a Metoda dňa 5. júla 2020 v Nitre a jej prínos k rozvoju cyrilo-metodskej tradície [Homily of Monsignor Viliam Judak for Sts. Cyril and Methodius Pilgrimage Spoken on 5 July 2020 in Nitra and Its Contribution to the Development of Cyrillo-Methodian Tradition]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 14/2, 176-190.
- Hlad, Lubomír. 2021. Princíp spoluvykúpenia ako esencia fatimsky inšpirovanej mariológie Pavla M. Hnilicu: Historicko-teologická štúdia [Co-redemption as the Essence of the Mariology of Pavol M. Hnilica as Inspired by the Messages of Fatima]. In *Studia Theologica* 23/2, 125-150.
- Hučko, Ladislav. 2016. Otázky víry [Questions of faith]. Praha.
- Ivanič, Peter. 2016. On the Matter of Imported Artefacts from the Byzantine Empire on Territory of Great Moravia in the 9th Century. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 9/1, 3-10.
- Ivanič, Peter. 2024. Life of St. Constantine-Cyril and the Veneration of His Relics / Život sv. Konštantína-Cyrila a úcta k jeho relikviám. Roma.
- Ivanič, Peter – Hetényi, Martin. 2017. Invitation, arrival and activities of the byzantine missionaries in great Moravia. In *European Journal of Science and Theology* 13/3, 27-34.
- Ján Pavol II. 1998. *Fides et ratio*. Bratislava.
- Jiříštová, Diana – Medzihradský, Štefan. 2023. Relation of personality characteristics to performance motivation and search for the meaning. In *International Journal of Psychology* 58/Suppl. 1, 812.
- Joly, Evžen. 1967. Co znamená věřit [What it means to believe]. Řím.
- Judák, Viliam – Hlad, Lubomír – Ďatelinka, Anton. 2022. Kultúrno-historický rozmer cyrilo-metodskej misie v kontexte neskorších cirkevných diel na Slovensku [The Cultural-Historical Dimension of the Cyril and Methodius Mission in the Context of Later Ecclesiastical Works in Slovakia]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 15/1, 40-52.
- Judák, Viliam – Petrikovičová, Lucia – Grežo, Henrich – Akimjak, Amantius. 2023. Reflection of political and social development in the religious street names of the city of Trnava and their potential in tourism. In *Journal of Education Culture and Society* 14/1, 514-525.
- Katechizmus Katolíckej cirkvi. 1999. Katechizmus Katolíckej cirkvi. Trnava.
- Kobylarek, Aleksander. 2020. The pedagogy of shame. Education in the face of the demokraty ignoramus. In *Journal of Education Culture and Society* 11/1, 5-12.
- Kohútová, Veronika – Spajdel, Marian – Dedová, Mária. 2021. Emerging Adulthood – an Easy Time of Being? Meaning in Life and Satisfaction with Life in the Time of Emerging Adulthood. In *Studia Psychologica* 63/3, 307-321.

- Kondrla, Peter. 2016. Apophatic Theology, Philosophy of Dialogue and Communication Perspectives. In *European Journal of Science and Theology* 12/1, 117-128.
- Kondrla, Peter – Majda, Peter – Králik, Roman – Máhrík, Tibor. 2022. Transformations of Cyrillo-Methodian Tradition in Contemporary Religiosity. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 15/2, 160-169.
- Kondrla, Peter – Trstenský, František – Ďatelinka, Anton. 2023. Social Teaching of the Church and the Values of a Sustainable Society. In *Acta Missiologica* 17/2, 142-155.
- Kovaleva, Tatiana V. – Plašienková, Zlatica. 2022. Socio-philosophical paradigmatic approaches to the typology of modern humanitarian expertise. In *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta-Filosofiya i Konfliktologiya [Bulletin of St. Petersburg University – Philosophy and Conflictology]* 38/3, 332-340.
- Králik, Roman. 2015. Kierkegaard and his influence on Tillich's philosophy of religion. In *European Journal of Science and Theology* 11/3, 183-189.
- Krogmann, Alfred – Kramáreková, Hilda – Petrikovičová, Lucia – Grežo, Henrich – Mróz, Franciszek. 2023. Religious Routes in Slovakia. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 16/1, 78-91.
- Krupa, Jozef. 2023. Suggestion for Refining Theological Terminology in Slovak. Part IV. In *Studia Theologica* 25/3, 23-39.
- Krupa, Jozef. 2024. Suggestions for Refining Theological Terminology in Slovak. Part V. In *Studia Theologica* 26/3, 1-15.
- Krupa, Jozef – Roubalová, Marie – Králik, Roman. 2023. Spresnenie niektorých biblických a liturgických výrazov ako prejav kontinuity v prekladateľskej aktivite Konštantína a Metoda na Veľkej Morave [Refining Some Biblical and Liturgical Terms as an Expression of Continuity in Translation Activities of Constantine and Methodius in Great Moravia]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 16/2, 199-208.
- Marinčák, Šimon. 2005. Slovanská liturgia – liturgické dedičstvo byzantskej misie z 9. storočia? In *Slavica Slovaca*, 40/1, 34-62.
- Maturkanič, Patrik – Jiříštová, Diana – Gruber, Jan – Šuráb, Marian – Majda, Peter. 2023a. "North Bohemian" God – does he speak or remain silent? A Pastoral-theological Reflection on the Phenomena of the "Absent" God in the Litomerice diocese and its Psycho-Social dimension. In *Acta Missiologica* 17/1, 58-72.
- Maturkanič, Patrik – Judák, Viliam – Šuráb, Marian – Tyrol, Anton – Hlad, Lubomír. 2023b. Catholic Spirituality of North Bohemia Mission Area and its Future Direction. In *Acta Missiologica* 17/2, 20-32.
- Maturkanič, Patrik – Tomanová Čergetová, Ivana – Přibyllová, Dagmar. 2022. Cyrilometodějská tradice v pojetí české společnosti 21. století [Cyrillo-Methodian Tradition in Czech Society in the 21st Century]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 15/1, 161-176.
- Máhrík, Tibor – Majda, Martin – Nowak, Joachim – Hlad, Lubomír – Krupa, Jozef. 2024. Theological Reflections of Narcissism. In *Acta Missiologica* 18/1, 34-43.
- Palmer, Gerald Eustace Howell – Sherrard, Philip – Ware, Kallistos. 1990. *The Philokalia*. London – Boston.
- Pavol VI. 1991. Svedectvo viery I. – Cirkev dnes [Testimony of faith I. – The Church today]. Trnava.
- Pápežská rada pre kultúru. 2005. Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti [Where is your God? Christian faith before the challenge of religious indifference]. Trnava.
- Plašienková, Zlatica. 2020. Are we leaving? Essay on man and nature. In *Filozofia* 75/6, 505-510.
- Roubalová, Marie – Maturkanič, Patrik – Bursová, Janka – Kondrla, Peter – Zimný, Jan. 2022. Sabat jako projekce svobody v Tanachu a rabinskem judaismu. [Shabbat as a projection of freedom in Tanakh and rabinic Judaism]. *XLinguae* 15/1, 148-159.

- Rychnová, Lucie – Akimjaková, Beata – Judák, Viliam – Hlad, Lubomír – Ďatelinka, Anton. 2022. Hausvaterliteratur in the education and spirituality of a nobleman in the early modern era. In Journal of Education Culture and Society 13/2, 503-513.*
- Škoviera, Andrej. 2010. Svätí slovanskí sedmopočetníci. Bratislava.*
- Šuráb, Marian – Judák, Viliam – Krupa, Jozef – Hlad, Lubomír – Zemančík, Viliam – Maturkanič, Patrik. 2024. Perception and Reception of Ján Chryzostom Korec as the Successor of St. Method and a Representative of the Cyril-Method Tradition Among Slovaks Living Abroad. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 17/2, 126-139.*
- Tóth, Jozef. 2012. V brázde Metodovej [In the wake of Metodova]. Košice.*
- Viglaský, Jaroslav – Tóthová, Veronika. 2024. Volunteer Mission Trips and the Sharing Economy – What have they in Common? In Acta Missiologica 18/2, 242-254.*
- ŽK = Žitije Konstantína/Život Konstantínův. 2010. Žitije Konstantína/Život Konstantínův. In Bartoňková, Dagmar – Večerka, Radoslav (eds.). Magnae Moraviae Fontes Historici II. Praha, 38-95.*

Doc. ThDr. Michal Hospodár, PhD.
University of Prešov in Prešov
Greek-Catholic Theological Faculty
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
Slovakia
michal.hospodar@unipo.sk
ORCID ID: 0000-0002-0934-266X